

מורשה קהילת יעקב

תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב (דברים לג ד).¹

מסכת סוכה דף מב עמוד א – הפסוק הראשון שהילד לומד

תנו רבנן: קטן היודע לנענע - חייב בלולב, להתעטף - חייב בציצית, לשמור תפילין - אביו לוקח לו תפילין. יודע לדבר - אביו לומדו תורה וקריאת שמע. תורה מאי היא? - אמר רב המנונא: "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" (דברים לג ד). קריאת שמע מאי היא? פסוק ראשון.²

ספרי דברים שמה פרשת וזאת הברכה – מאורשה וירושא

"תורה צוה לנו משה" - וכי ממשה רבינו אנו אווזים את התורה? והלא אבותינו זכו בה, שנאמר: "מורשה קהילת יעקב".³ שומע אני ירושה לבני מלכים, ירושה לבני קטנים מנין? תלמוד לומר: "אתם נצבים היום כולכם".⁴

דבר אחר: מורשה קהילת יעקב - אל תהי קורא מורשה אלא מאורשה. מלמד שהתורה מאורשה היא לישראל ואשת איש לאומות העולם וכן הוא אומר: "הַיְחַתֶּה אִישׁ אֶשׁ בְּחִיקוֹ וּבְגָדָיו לֹא תִשְׂרָפֶנָּה: אִם יִהְיֶה אִישׁ עַל הַגְּחָלִים וְרָגְלָיו לֹא תִקְוֶינָה: כִּן הִבָּא אֶל אִשְׁתּוֹ רָעָהּ לֹא יִנְקָה כָּל הַנֶּגַע בָּהּ: " (משלי ו כו – כט).⁵

דבר אחר: אל תהי קורא מאורשה אלא מורשה - מלמד שהתורה מורשה לישראל.⁶ משל למה הדבר דומה? לבן מלכים שנשבה כשהוא קטן למדינת הים. אם מבקש לחזור אפילו לאחר מאה שנה, אינו בוש לחזור, מפני שהוא אומר: לירושתני אני חוזר. כך, תלמיד חכם שפירש מדברי תורה והלך לו לדברים אחרים,⁷ אם מבקש לחזור,

¹ כפשוטו, התורה צוותה לנו ע"י משה והיא מורשה לעם ישראל. ראו פירוש אבן עזרא לפסוק אשר מחבר את שני חלקיו בעזרת הלמ"ד של "לנו": "זהו שישא ויאמר דור לדור: כך העתקנו מפי משה ירושה בידינו. ויהיה למ"ד לנו מושך עצמו ואחר עמו, וכן היא: מורשה לקהילת יעקב". גם מדרשים רבים רואים בפסוק על שני חלקיו, חטיבה אחת. מדרשים אחרים, מבליטים את שני חלקי הפסוק: הראשון, בא להדגיש את ציווי התורה מפי משה – ראו דברינו [זכרו תורת משה](#) בשבת הגדול, והשני, את היות התורה נחלת עם ישראל כולו. שני חלקים משלימים, הן בראייה כלפי חוץ והן כלפי פנים – אך שונים ומשקפים שני רעיונות. כך או כך, בידינו דרשות רבות על פסוק זה ומכולם בחרנו להתמקד באלה הדורשים את החלק השני: "מורשה קהילת יעקב". ובע"ה נזכה ונשלים גם את החצי הראשון.

² וכך מובא להלכה ברמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ו: "מאימתי אביו חייב ללמדו תורה? משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה ושמע ישראל. ואחר כך מלמדו מעט מעט פסוקים, עד שיהיה בן שש או בן שבע הכל לפי בוריו. ומוליכו אצל מלמד התינוקות". חינוך הילד הקטן מתחיל בפסוק: "תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב". אח"כ ילמד על הסדר מספר בראשית או מספר ויקרא. אבל הפסוק הראשון שמשננים לילד הוא דווקא מהפרשה המסיימת את התורה! ומכאן כנראה התגלגל פסוק זה לסדור התפילה, לפסוקים שאדם אומר בהשכמת הבוקר. לבוגר כמו לילד, המסר הכפול המובע בפסוק: שהתורה נתנה למשה בסיני ומכאן תוקפה וכוחה, ושהתורה פתוחה לפני כל אחד ואחד מישראל ומכאן המחויבות האישית. כולם חוליה בשרשרת הדורות וכל מה שנחדש ונדרוש כבר נאמר למשה בסיני (במשמעות הכפולה של ביטוי זה עצמו).

³ התורה נתנה למשה בזכות האבות והיא "מורשה קהילת יעקב", כפי שנראה בהרחבה להלן. ראו מדרש תנחומא פרשת כי תשא סימן כח: "ילמדנו רבינו: הקורא בתורה עד כמה חייב לקרות? כך שנו רבותינו: הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים כנגד שלשה אבות שבזכותן נתנה תורה לישראל". אבל לא רק עניין של זכות יש כאן אלא "אחיזה". התורה שניתנה ע"י משה כבר אבות האומה: אברהם, יצחק ויעקב, זכו בה והניחו את יסודותיה. ראו דברינו [קיימו האבות את התורה](#) בפרשת תולדות וכן [תפילות אבות תקנום](#) בפרשת וירא. ועל פי דרשה זו, יש אכן מתח בין שני חלקי הפסוק, ראו הערה 1 לעיל.

⁴ "קהילת יעקב" ו"אתם נצבים" הם התשובה לחשש ש"תורת משה" תהפוך לנחלת האליטות ("בני מלכים", ראו משנה ברכות א ב, משנה שבת יד ד). ראו גם סנהדרין צא ע"ב: "אמר רב יהודה אמר רב: כל המונע הלכה מפי תלמיד - כאילו גוזלו מנחלת אבותיו, שנאמר: תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב - מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית". וכן הוא בויקרא רבה ט ג, תנחומא ויקהל ח ועוד. בשמחת תורה אנו מסיימים את התורה, ספר דברים ומתחילים את ספר בראשית. שוב ושוב אנו חוזרים לדון בשאלה של מיקומו וחשיבותו של ספר בראשית, ובשאלה שרשי" מצייג בתחילת פירושו לתורה: "לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם (שמות יב ב), שהיא מצוה ראשונה שנצטוו [בה] ישראל, ומה טעם פתח בבראשית? - מה טעם פתח בבראשית?, יאמר המדרש שלנו, למה כל סיפורי האבות, אתה שואל? כי חשוב לזכור כל הזמן את מה שקדם למעמד הר סיני, את אבות האומה שקדמו למשה שמכוחם יבוא כל אדם מישראל ויוכל לטעון כנגד כל המלמדים "בני משה": לירושת אבותי אני חוזר! (ביטוי שנראה בהמשך). (ואגב, מה עם גוי? ראו הביטוי "באי בראשית" לכלל האנושות, מכילתא דרשב"י יב ב).

⁵ הרי לנו התשובה לגויים, בגישה מאד פרטיקולרית. האם הראייה הפנימית הפתוחה והמרוככת, חייבת ללכת יחד עם גישה קשה וסגורה כלפי חוץ? יש ודאי סיבות רבות וטובות לגישה מתנכרת זו כלפי אומות העולם. ראו כל המדרשים על סירובם לקבל את התורה (ראו דברינו [תורה לאומית מול תורה אוניברסלית](#) שם הבאנו מגוון מקורות). וההמשך הוא בהקמת המשכן, ראו שמות רבה לג ז, בדימוי של הבת (התורה) שמוכנסת למשכן (בית ארוסה). ראו בדומה לדיון על השבת אם היא אוניברסלית (ישעיהו נו) או פרטיקולרית (חז"ל). הבידול החריף כאן בדימוי של אשת איש אינו הדעה היחידה ויש גישות שונות בתכלית. כפי שנראה להלן.

⁶ עפ"י רוב, כאשר המדרש מביא "דבר אחר" מדובר בדרשה אחרת שלא דווקא חולקת או מתווכחת עם הדרשות האחרות, אלא פשוט מוסיפה רעיון אחר – עוד דרשה. אך כאן נראה ש"דבר אחר" זה, מתווכח עם הדרשה הקודמת וחולק עליה: אל תאמר שהתורה מאורשה, אלא מורשה כפי שהוא ממשך לדרוש. אבל הדרשה הקודמת דברה על עם ישראל כנגד האומות! ומה כאן?

⁷ לסחורה ודרך ארץ.

אפילו לאחר מאה שנה, אינו בוש לחזור, מפני שהוא אומר: לירושתי אני חוזר. לכך נאמר: "מורשה קהילת יעקב".⁸

ספרי דברים פסקא מח – הכל שווים בתורה ואחראים לה

שמה תאמר: יִשְׁנֹנו בני הזקנים, יִשְׁנֹנו בני הגדולים, יִשְׁנֹנו בני הנביאים, תלמוד לומר: "כי אם שמור תשמרון" – מגיד שהכל שווים בתורה. וכן הוא אומר: "תורה ציוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" – קהל כהנים ולוים וישראל אין כתיב כאן, אלא קהילת יעקב. וכן הוא אומר: "אתם נצבים היום כולכם" – מה אילו זה שעמד וקיים תורה בישראל לא היתה תורה משתכחת.⁹ מה אילו לא עמד שפן בשעתו, עזרא בשעתו, רבי עקיבה בשעתו, לא היתה תורה משתכחת;¹⁰ ואומר: "ודבר בעתו מה טוב" (משלי טו כג) – דבר שאמר זה שקול כנגד הכל.¹¹

מסכת בבא מציעא פה ע"א – התורה מחזרת על אכסניא שלה

אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: כל שהוא תלמיד חכם, ובנו תלמיד חכם, ובן בנו תלמיד חכם, – שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם, שנאמר: "ואני זאת בריתי וגו' לא ימוש מפך ומפי זרע ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם" (ישעיהו נט כא).¹² מאי "אמר ה' "? – אמר הקדוש ברוך הוא: אני ערב לך בדבר זה. מאי מעתה ועד עולם – אמר רבי ירמיה: מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה.¹³

מסכת נדרים דף לח עמוד א – שיטת ר' יוסי בר' חנינא

אמר רבי יוסי בר' חנינא: לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו, שנאמר: כתב לך פסל לך, מה פסולתן שלך אף כתבן שלך.¹⁴ משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ועליו הכתוב אומר: "טוב עין הוא יבורך" (משלי כב ט).¹⁵

⁸ בקטע זה אנחנו חוזרים לראייה הפנימית, אפילו פנימית יותר מאשר זו בה פתחנו לעיל. כאן מדובר בחוג הפנימי של יושבי בית המדרש, תלמידי החכמים. אלה שפרשו ומבקשים לחזור. ידועים לנו מקרים לא מעטים של תלמידי חכמים שפרשו ואף עזבו את הארץ על מנת לעסוק בסחורה ודרך ארץ: ר' יאשיה (אבות דרבי נתן נוסח א פרק א), אלפא (תענית כא ע"א), רב אידי אבוב דרבי יעקב (חגיגה ה ע"א), מנחם החברותא הראשון של הלל ואולי עוד. האם מדרש זה מלמד אותנו על התנגדות לקבל אנשים כאלה בחזרה לבית המדרש, עד שהוא נאלץ להילחם בה? האם זה פשר ההתנגדות לומר על התורה של מאורשה כדרשה הקודמת? אם תתחיל להפוך את התורה לדבר אליטיסטי כלפי חוץ – כלפי אומות העולם, סופך גם לעשותה אליטיסטית כלפי פנים ויצא שכך בהפסדך. האם נוכל לראות בדרשה זו שהיא חולקת גם על הגישה הפרטיקולרית כלפי אומות העולם, שבדרשה הקודמת?

⁹ מצויה, כמו "חבל על דאבדין ולא משתכחין". ההבדל הגדול בפועל ש"ח בין ארמית לעברית.
¹⁰ לא הייתה תורה מצויה. שכח = מצוי, כמו: "חבל על דאבדין ולא משתכחין" – אבל על אלה שאבדו ואין למצוא כמותם. ויש לשים לב לשמות מחדשי התורה הגדולים, בפרט מי לא נמנה עמהם. ועל שפן הסופר שמצא את ספר התורה בימי יאשיהו המלך וחלקיהו הכהן הגדול, ראו מלכים ב פרק כב.

¹¹ ראו נוסח אולי קצת ברור יותר במדרש תנאים לדברים יא כב. מדרש ספרי זה, שהוא בפרשת עקב על הפסוק "כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת" (דברים יא כב), חוזר לכאורה על הרעיון שהתורה אינה נחלת האליטות ופתוחה בפני הכל ("דבר זה שקול כנגד הכל"). אך שימו לב לנופך שהוא מוסיף תוך שימוש בפסוק אתם נצבים. אם התורה היא נחלת הכל, היא גם באחריות הכל – לא רק של האליטות. ויש כאן גם חידוד לשוני: "אתם" איננו רק במשמעות של "כולכם" כפי שכתוב בפסוק עצמו, אלא גם במשמעות של "כל אחד ואחד מכם". "אתם" לא כקולקטיב, אלא כאינדיבידואל. אינדיבידואל שאחראי לקולקטיב. ראו הקטע המקדים במדרש שם. על כל מי שניצב בברית עם ("את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה עמנו היום", דברינו בפרשת נצבים) מוטלת האחריות לעמוד ולהתייצב בכל דור ובכל מקום בו מתעורר הצורך בתיקון וחיזוק הברית, כשפן הסופר, כעזרא וכו' עקיבא וחבריו.

¹² זה אותו ישעיהו שבפרק ח פסוק יח אומר: "הנה אנכי והקלדים אשר נתן לי ה' לאתות ולמופתים בְּיִשְׂרָאֵל". אך שם דרשו חכמים את ה"לדים" כתלמידים דווקא ובהקשר לבתי הספר שהקים ישעיהו כתגובה לגזירת אחז המלך "שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות" (וקדם לשמעון בן שטח וליהושע בן גמלא). ראו בראשית רבה מב ג. וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו כי לא תשכח מפי זרעו בפרשת וילך. והוספנו דברים בדף מי ימנע את שכחת התורה? בדפים המיוחדים.

¹³ ושם גם מסופר שרב יוסף ישב ארבעים תעניות וזכה שהקריאו לו (בחלום) את הפסוק: "לא ימוש מפך ומפי זרע ומפי זרע וזכה להמשך הפסוק: "לא ימוש מפך ומפי זרעך". ישב עוד ארבעים תעניות וזכה לשמוע: "לא ימוש מפך ומפי זרע ומפי זרעך ומפי זרע זרעך". ועל יותר לא ביקש ואמר: "מכאן ואילך לא צריכנא, תורה מחזרת על אכסניא שלה". המוטיב "תורה מחזרת אחר אכסניא שלה", מדגיש את שרשרת משפחות תלמידי החכמים שמקיימים "מורשה" משפחתית של תלמידי חכמים בני תלמידי חכמים, ומתחבר למוטיב תלמיד החכם שפרש, שראינו בספרי לעיל, שתמיד יכול לחזור "אפילו לאחר מאה שנה" ו"אינו בוש לחזור, מפני שהוא אומר: לירושתי אני חוזר". אין מוטיבים אלה סותרים בהכרח את מוטיב "הכל שווים בתורה" ואת מאמר חכמים: "היזהרו בבני עניים שמהם תוצא תורה" (נדרים פא א). כל אחד יכול לזכות בתורה ויוכיחו ר' עקיבא, ר' אליעזר בן הורקנוס ושאר תלמידי החכמים שבכל דור ודור שבאו ממשפחות פשוטות ועממיות וזכו לכתר תורה. משזכה אדם לכתר זה יעשה ביתו בית ועד לחכמים וידאג שיהיו בניו ובני לומדי תורה ועוסקיה לשמה, אבל לא יעשה את התורה עטרה להתגדל בה ולא קָרְדָּם לחפור בו ותמיד יזכור שהתורה פתוחה לכל והיא "מורשה קהילת יעקב". התורה אמנם מחזרת אחרי אכסניא שלה, אבל תמיד מחפשת לה גם אכסניות חדשות.

¹⁴ בקטע קודם מובאת דרשתו של רבי חמא בר' חנינא: "לא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות, שנאמר: פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים, פסולתן שלך היא". וכאן הדרשן עושה הקשר מפסולת הלוחות הראשונים לכתב הלוחות השניים. מה אלה של משה, אף אלה של משה. ראו דברינו לוחות שניים כראשונים? בפרשת עקב.

¹⁵ ראו הפסוק המלא שם: "טוב־עֵינָן הוא יְבָרֵךְ פִּינְתָן מִלְחָמוֹ לְדָל". אולי במקרה זה בכוונה לא הובא החצי השני של הפסוק. לעצם הסוגיה, לאור מה שראינו עד כאן, והדעה הרווחת שהתורה פתוחה לכל והיא נחלת בני ישראל כולם (ואף גרים ראינו), נראית

מתיב רב חסדא: "ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם!" - ואותי צוה, ואני לכם. "ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי!" - אותי צוה, ואני לכם. "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת!" - השירה לחודה.¹⁶
 "למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל!" - אלא פילפול בעלמא.¹⁷

שיר השירים רבה פרשה א "כי טובים דודך מיין" – ביני לבין עצמי ולאחרים

א"ר יצחק: כתיב: "ואותי צוה ה' - יש דברים שאמר לי ביני לבין עצמי ויש דברים שאמר לי לומר לבני.¹⁸

מסכת ברכות דף כח עמוד א – היום בו התווספו מאות ספסלים לבית המדרש

תנא; אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כבדו - לא יכנס לבית המדרש. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי. אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי; וחד אמר: שבע מאה ספסלי. הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר: דלמא חס ושלוש מנעתי תורה מישראל.¹⁹

ויקרא רבה פרשה ט סימן ג – ר' ינאי והאישי העשיר

מעשה ברבי ינאי שהיה מהלך בדרך וראה אדם אחד שהיה משופע ביותר.²⁰ אמר לו: ישגיח רבי להתקבל אצלנו.²¹ אמר לו: אעשה מה שיהנה אותך. הכניסו לביתו האכילו והשקוהו. בדקו במקרא - ולא מצאו, במשנה - ולא מצאו, בתלמוד - ולא מצאו, בהגדה - ולא מצאו.²² אמר לו: ברך! אמר לו: יברך ינאי בביתו. אמר לו: יש בך לומר מה שאני אומר לך? אמר לו: הן. אמר לו: אמור: אכל כלב פיתו של ינאי. עמד, תפסו ואמר לו: מה? ירושתי אצלך ואתה מונה אותי? אמר לו: ומהי ירושתך אצלי? אמר לו: פעם אחת הייתי עובר לפני בית ספר

דרשתו של ר' יוסי ברבי חנינא מפתיעה ביותר אם לא תמוהה. מה פירוש שלכתחילה ניתנה התורה רק למשה ולזרעו? מה גם שזרעו של משה 'נעלם' ולא נודע לנו (היחיד שמיחוס למשה ועל דרך הגנאי, עפ"י מדרשי חז"ל, הוא הכהן של פסל מיכה! ראו ירושלמי סנהדרין פרק יא הלכה ה, בדברינו [פסל מיכה](#) בדפים המיוחדים).

¹⁶ גם כל השקלא וטריא בעקבות השגותיו של רב חסדא נשמעת כאילו כנונים מאד נמוכים. אלה הפסוקים שיכול היה רב חסדא לגייס!! ומדוע הוא מוכן לקבל בקלות כזו את התשובה: "אותי ציווה ואני לכם". האם יש פה ניסיון להפריד בין לימוד התורה של בית המדרש בו מתחדשת ונדרשת התורה ובין לימוד התורה העממי במטרה עיקרית של קיום המצוות (כולל מצוות לימוד תורה)?
¹⁷ סוף דבר, הכריע הפסוק "למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" כנגד שיטת ר' יוסי בר' חנינא. ואת הסימית "אלא פילפול בעלמא", ניתן באחת משתי דרכים. אחת, שהפסוק "להבין דבר מתוך דבר" ניתן אכן רק למשה והוא נהג בה "טובת עין ונתנה לישראל" (רש"י, שטיינזלץ שם). אפשרות אחרת: שכל דרשת ר' יוסי בר' חנינא נאמרה לשם הפלפול ובמטרה לעורר את הדיון. בין כך ובין כך, מדרש זה דורש עיון נוסף וכל הידוע דבר אודותיו מתבקש להריץ לנו אגרתו בהקדם. מה ביקש רבי יוסי ברבי חנינא לכתחילה לומר בדרשה מיוחדת זו ומה גם לו לשנות לבסוף את דעתו? עד שתגענה אלינו תשובות שואבי המים, נהיך ונאמר, שאפשר שגם מדרש זה נלחם כנגד כל אפשרות של ניכוס התורה ע"י אצולה למדנית כלשהיא בתולדות ישראל, ולמצער להדגיש את אחריותה הכפולה: ביד האחת לשמר אליטה למדנית (רשב"י וחבריו) וביד השנייה להנחיל תורה לרבים. כל מי שינסה לשמור את התורה לו ולזרעו ולמשפחתו ולא יפתח את בית המדרש שלו לכלל, כולל הפלפול, יאמרו לו: כלום טוב אתה ממש רבנו? האם אתה יודע מה עלה בגורל בניו של משה? האם אגב אורחא פתרנו את חידת [פסל מיכה](#)?

¹⁸ ר' יוסי בר' חנינא לא לבד. דרשות שיר השירים רבה על הפסוק "כי טובים דודך מיין" נגרות לנושא של פסוקים "שאינן להם הכרע", היינו, שניתן לקרוא אותם לצד זה או לצד זה כמו הפסוק: "הלוא אם תיטיב שְׁאֵת" (בראשית ד, ז), "ובמנרה אֲרַבְעָה גְבַעִים מְשַׁקְדִים פְּתַרְיָה ופְרָחִיָה" (שמות כה לד) ועוד. בא ר' יצחק ודורש את הפסוק: "ואתִי צוֹה ה' בְּעַת הַהוּא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִים וּמִשְׁפָּטִים וכו'" (דברים ד יד) באופן דומה כשהוא מחלק אותו לחלק ראשון: "אותי צוה ה'" שהם דברים ביני לבין עצמי, וחלק שני: "ללמד אתכם" שהם "לומר לבני". מה שמופיע בגמרא נדרים הנ"ל כתשובה של ר' יוסי בר' חנינא לקושייתו של רב חסדא מהפסוק: "ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם - ואותי צוה, ואני לכם", מופיע כאן כדרשה עצמאית קדמית של ר' יצחק! זאת ועוד, אם בגמרא נדרים אמרנו: "לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו... משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל", פה משתמע שיש שתי קבוצות של דברי תורה: "דברים שאמר לי ביני לבין עצמי" ו"דברים שאמר לי לומר לבני". מה הם הדברים שנאמרו בין הקב"ה ומשה שלא נאמר לו לומר גם לבנים? כל אותן "הלכות למשה מישראל כאשר סינן את הכניסה לבית המדרש וקבע שרק תלמיד שתוכו מתעצמת, אבל אפשר שהפתרון טמון בהבחנה בין מסורת וחיידוש, בין סיני ועוקר הרים, כפי שכבר רמזנו בהערה הקודמת. ראו דברינו [סיני או עוקר הרים](#) בדפים המיוחדים. אפשר שעדיין אנחנו זקוקים לאלטיה הלמדנית. נשמח לכל הסבר הגון ורעיון טוב!

¹⁹ עד שנפתור את תעלומת הדרשות לעיל על התורה שניתנה לכתחילה למשה ולזרעו (לאליטות?) הנה הסיפור הידוע על הדחת רבן גמליאל מנשיאותו בשל המחלוקת (לא הראשונה) עם ר' יהושע אם תפילת ערבית רשות או חובה. לאחר שהודח רבן גמליאל, נפתחו דלתות בית המדרש לרווחה ונוספו שם ארבע מאות ויש אומרים שבע מאות ספסלים לתלמידים. חלשה דעתו של רבן גמליאל ואמר: "שמא חס ושלוש מנעתי תורה מישראל". ראו בהמשך הגמרא שם שהראו לו בחלום את מה שהראו לו, אבל כל זה לא היה אלא להפיס את דעתו. אכן, מנע רבן גמליאל תורה מישראל כאשר סינן את הכניסה לבית המדרש וקבע שרק תלמיד שתוכו כבדו יכול להיכנס את בית המדרש. הוא רבן גמליאל דיבנה שאת הלל סב סבו גם לא הכניסו לבית המדרש (של שמעיה ואבטליון) כשלא היה לו כסף לשלם וקפא בשלג בחוש (גמרא יומא לה ע"ב). אין עוד בחינות כניסה לבית המדרש ולא דרישה כספית. ראו דברינו [תוכו כבדו](#) בפרשת תרומה. ראו גם דברינו [בו ביום שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו](#) בדפים המיוחדים.

²⁰ משופע – עשיר, הדור בלבדו זה מה שגרם לר' ינאי לטעות בו.

²¹ לשון נאה להזמין אדם להתארח. ר' ינאי מזמין את האישי המשופע אליו לסעודה.

²² ר' ינאי הזמינו לומר דבר תורה על שולחנו והאישי לא ידע לומר כלום, לא בהלכה ולא באגדה. וכפי שנראה בהמשך, גם לא ידע לברך. ודווקא על זה אין לתמוה שהרי תלמידי חכמים גדולים וטובים, כמו ר' אלעזר בן חסמא, לא ידעו לפרוס על שמע או לברך ברכת חתנים (ויקרא רבה כג ד).

ושמעתי קול התינוקות אומרים: "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" – "מורשה קהילת ינאי" לא כתוב כאן, אלא: "קהילת יעקב".²³ משנתפייסו זה לזה, אמר לו (ינאי לאורח): במה זכית לאכול על שולחני? אמר לו: מימי לא שמעתי מילה רעה והחזרתיה לבעליה. ולא ראיתי שנים שמתכתשים זה עם זה, ולא נתתי שלום ביניהם. א"ל: כל דרך ארץ זו אצלך וקראתך כלב? וקרא עליו: "וְיָשֶׁם דָּרְךָ אֶרְצָנוּ בְּיַשֵּׁעַ אֱלֹהִים" (תהלים נ כג) – שִׁי"ן כתוב: הַשָּׁם דרכו שווה הרבה. שאמר ר' ישמעאל בר רב נחמן: עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה. זהו שכתוב: "לשמור את דרך עץ החיים" (בראשית ג כד). "דרך" – זו דרך ארץ ואח"כ "עץ החיים" – זו תורה.²⁴

בבא בתרא דף קיט עמוד ב – מורישים אך לא יורשים

היא גופה קא מסתפקא ליה, דכתיב: "ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' " (שמות ו ח) – ירושה היא לכם מאבותיכם, או דלמא שמורישין ואינן יורשין? ופשטו ליה תרווייהו: ירושה לכם מאבותיכם, ומורישין ואינן יורשין. והיינו דכתיב: "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך", "תביאנו" לא נאמר אלא "תביאמו", מלמד שמתנבאין ואינן יודעין מה מתנבאין.²⁵

תנחומא ויקהל סימן ח – התורה כמדבר, שניהם פתוחים לכל

ולמה נתנה התורה במדבר? לומר: מה המדבר מופקר לכל בני אדם, אף דברי תורה מופקדין לכל מי שירצה ללמוד.²⁶ שלא יהא אדם אומר: אני בן תורה ותורה נתונה לי ולאבותי. ואתה ואבותיך לא הייתם בני תורה, אלא אבותיך גרים היו.²⁷ לכך כתיב "מורשה קהלת יעקב" – לכל מי שמתקהל ביעקב. אפילו הגרים שעוסקין בתורה, שקולים הם ככהן גדול, שנאמר: "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה' אלהיכם" (ויקרא יח ה) – כהן ולוי וישראל לא נאמר, אלא: אדם.²⁸ לפיכך: "תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם" (במדבר טו טו).²⁹

²³ אז בסוף האיש כן ידע ללמוד קצת ואף הצליח להפיל את ר' ינאי בפה, כאשר דיבר על ירושה שלו שנמצאת אצל ינאי. לפחות דרשה אחת ואת הפסוק "תורה ציווה לנו משה" שמע וזכר היטב, או שמא הדרשן שם דברים בפיו... כך או כך, עם הארץ הוא שמזכיר לתלמיד החכם שהתורה היא מורשה קהילת יעקב ואיננה ירושתם ונחלתם הבלעדית של חובשי ספסלי בית המדרש. ראו דברינו [השם והשם את דרכו](#) בפרשת צו שם הרחבנו לדון בסיפור זה. ראו גם הסיפור בבראשית רבה לב י על הַהֶקֶם (מנהיג הבהמה) שידע לענות היכן שר' יונתן שתק (בדברינו [ההרים הגבוהים](#) בפרשת נח), הגרדיים שזכרו את תורת שמעיה ואבטליון (תחילת מסכת עדויות) ועוד. ראו דברינו [מפי כובסים ואורגים](#).

²⁴ הבאנו את המדרש (כמעט) עד סופו, לא רק לשם שלמות הסיפור, אלא גם משום שאפשר שגם העניין של דרך ארץ שקדמה לתורה (ויקרא רבה ט ג) שייך לכאן. ידיעת התורה אולי כן שייכת, בסופו של דבר, ללומדיה ועמליה ויש צורך באליטות. יש מתח בין שני חלקי הפסוק (ראו הערה 1) ויש מקום גם לשיטת ר' יוסי בר' חנינא. אבל הוויות העולם, דרך ארץ בשני המובנים, היא עניין לחוש פשוט של התנהגות אנושית שבית הספר שלה הוא הרחוב, לא פחות מאשר בית המדרש. וסיום המדרש שם הוא: "אראנו בישיע אלהים – אמר ר' אבהו: זה אחד מן המקראות שישועתו של הקב"ה היא ישועתן של ישראל: "ולכה לישועתה לנו" (תהלים פ ג).

²⁵ סיוע מעניין למוטיב שהתורה היא מורשה (מורשת בלשוננו) ופתוחה לכל ולא ירושה של האליטות, מצאנו בסוגיה במסכת בבא בתרא, בנושא שונה לגמרי, בסוגיה של ירושת הארץ ([ובנות צלפחד](#)) ובדיון אם הארץ נתחלקה ליוצאי מצרים או לבאי הארץ. ראו הנושא שם ולא נוכל להאריך בו כאן. מה שחשוב לנו כאן הוא האבחנה שעושה הגמרא, אבחנה שמקובלת על שתי השיטות שם, שדור יוצאי מצרים, להם משה מבטיח בשליחות הקב"ה אומר להם: "ונתתי אותה לכם למורשה", דור זה הוא מוריש אבל לא יורש. דור זה זכה לקבל את הבטחת הירושה, אבל לא ירש בעצמו רק הוריש אותה לדור הבא (ולכן הם אומרים בשירת הים "תביאמו" ולא "תביאנו" בבחינת ניבא ולא ידע מה שניבא). בדרשה שלנו אנו מבקשים לחבר את "מורישים ואינם יורשים" של ירושת הארץ עם "מורשה ואינה ירושה" של התורה. כל דור מקבל את התורה במורשה מהדור הקודם – בנים מאבותם, ומוריש אותה לדור הבא – בנים לבני בנים. אבל במהלך המורשה (המורשת בלשוננו), אין התורה הופכת לנחלה ולירושה של אף אחד. גם לא של בני התורה. מורשה ולא ירושה. תפקיד כל דור להוות חוליה נאמנה בשרשרת: לשמר את התורה כפי שירש מהדור הקודם ולהעבירה במורשה לדורות הבאים, אולי גם להוסיף נופך משלו. אבל אין היא ירושה שלו.

²⁶ ראו דברינו [תורה ומדבר](#) בפרשת במדבר, אשר עפ"י כללי הלוח לעולם תחול לפני חג השבועות, חג מתן תורה.

²⁷ כל עם ישראל עבר תהליך גיור בין יציאת מצרים ומתן תורה. ראו רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יג הלכות א-ד: "בשלושה דברים נכנסו ישראל לברית: במילה וטבילה וקרבת". וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [כולנו גרים](#) בחג השבועות.

²⁸ ראו מסכת בבא קמא דף לח עמוד א: "ר' מאיר אומר: מנין שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול? תלמוד לומר: אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. כהנים ולוים וישראלים לא נאמר אלא אדם, הא למדת, שאפילו נכרי ועוסק בתורה היה הוא ככהן גדול". אפילו נכרי! גם מי שלא (טרם) התגייר! אלא שכהסבר הגמרא שם הוא מקבל שכר כמי שאינו מצווה ועושה ולא כישאל שהוא מצווה ועושה. מדרש תנחומא (וכן הוא במדרש מדבר רבה יג טו) מרכז את מאמר הגמרא ומדבר על גר, אולי על מנת לתת לו שכר מלא כדן מצווה ועושה ואולי באמת כדי לרצות את מאמר הגמרא שהיה קשה בעיניו. ראו אגב דברי ישעיהו בפרק נו בשבח בני הנכר השומרים את השבת, וגם שם "גייר" חז"ל והפרשנים את הנכרים ופירשו את הפסוקים על גרי צדק.

²⁹ והמדרש מביא כאן רשימה ארוכה של גרים, החל מבני יתרו, דרך בני סיסרא וכלה בשמעיה ואבטליון "שהיו יושבים בלשכת הגזית וכל ישראל שומעים הלכה מפייהם". ראו גם גיטין נז ע"ב: "מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק; מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים; מבני בניו של סנחריב למדו תורה בברבים. מאן אינון? שמעיה ואבטליון". ועדיין לא מנינו דמויות כמו עקילס הגר, אונקלוס הגר ועוד. הבטחנו מדרש שמציג גישה שונה ממדרש ספרי לעיל אשר רואה בתורה אשת איש, נחלה פרטית של עם ישראל – וקיימנו. לפי מדרש זה, אין פתיחות לחצאים ולשיעורים. אם התורה איננה נחלה פרטית של אליטת החכמים ופתוחה בפני

רמב"ן דברים לג ד – כולם נקראים קהילתו

תורה צוה לנו משה - הטעם, שישא תמיד ויאמר: "תורה צוה לנו משה", והיא תהיה "מורשה לקהילת יעקב".³⁰ כי לדורות עולם כל בני יעקב יירשוה וישמרו אותה: "כי לא תשכח מפי זרעו" (דברים לא כא). ודרשו רבותינו (מדרש תהלים א), שלא אמר מורשה בית יעקב או זרע יעקב. ואמר "קהילת יעקב" לרמז שיקהלו רבים עליהם ותהיה התורה לעולם מורשה ליעקב ולכל הנקהלים עליו, הם הגרים הנלוים על ה' לשרתו ונספחו על בית יעקב, ונקראו כולם קהילתו.³¹

שמות רבה מג ו פרשת כי תשא – אני וחבריי נקיים אותה

"ויחל משה", מהו "למה ה' יחרה אפך בעמך"? ... ר' יהודה אומר למה הדבר דומה? למלך שהיה לו בן בית והשליטו על כל מה שהיה לו. הלך אותו בן בית והלווה לבני אדם ע"י ערבים: הלווה לזה נ' זהובים ולזה ק' ולזה מאתים. ברחו הלווים, אחר זמן שמע המלך ורע לו אמר לו: השלטתיך על שלי אלא לאבדן?! אמר לו: בן בית אני, הלווייתי ובאחריותי הם לשלם, אני מעמידך על הכל.³² הרי פלוני ערב יש בידו ק' זהובים וביד פלוני נ'. כך אמר משה להקב"ה: למה אתה כועס? לא בשביל תורתך? באחריותי היא שאני וחברי נקיים אותה: אהרון ובניו יקיימוה, יהושע וכלב יקיימוה, יאיר ומכיר יקיימוה, הצדיקים יקיימוה, ואני אקיימנה, הוי: "למה ה' יחרה אפך".³³

חג שמח שישו ושמחו בשמחת תורה, חזק חזק ונתחזק מחלקי המים

מים אחרונים: ראו דברינו בפרשת וילך **כי לא תשכח מפי זרעו** וכמו כן דברינו **יזל מים מדליו** בפרשת בלק. שלושה דפים אלה משלימים זה את זה והחוט המשולש לא במהרה יינתק. שוב השלמנו גם את הצלע הרביעית, ראו הדף **מי ימנע את שכחת התורה?**

כל אדם מישראל, היא חייבת להיות פתוחה גם בפני כל אדם שנברא בצלם ומוכן לקבל עליו את התורה כדרך חיים. כמאמר מדרש ויקרא רבה ט ג לעיל: "דרך" - זו דרך ארץ ואח"כ "עץ החיים" - זו תורה. ראו דברינו **צלם אלהים** בפרשת בראשית. וראו גם דברינו **תורה אחת ומשפט אחד** בפרשת שלח לך וכן **ואבדיל אתכם להיות לי** בפרשת קדושים.

³⁰ המילה "ישא" מקורה בפסוק הסמוך שלפי פירוש רמב"ן יש לקרוא אותם ברצף: "אף חבב עמים כל־קדשיו בידך והם תכּו לְרַגְלְךָ וְשָׂא מַדְבְּרֶיךָ: תּוֹרָה צְוֶה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב". זהו הדיבור שיינשא ושיש לשאת מדור לדור, כפי שהוא ממשיך ומפרש: המסר הכפול של שני חלקי הפסוק אשר יוצרים מתח מסוים אבל גם השלמה: מה היא התורה אשר ציווה לנו משה? – המורשה לכל קהילת יעקב. ומה חרוט על דגלה של מורשת קהילת יעקב? תורת משה! נראה שבכך מנסה רמב"ן לפתור גם קושי תחבירי בפשט הפסוק: כיצד באמצע דבריו של משה נכנס הפסוק: "תורה ציווה לנו משה" בו משה מדבר על עצמו בגוף שלישי. תשובתו היא ע"י חיבור עם הפסוק הקודם שמשמש לו כותרת. וזה נושא נכבד בהבנת פשט הפסוקים. ראו עוד מקומות בפרשת וזאת הברכה בהם משה נזכר בגוף שלישי כגון: "תריבהו על מי מריבה" ואין זה נושאנו הפעם.

³¹ רמב"ן מצטרף למדרש תנחומא הנ"ל ויוצר קשר ברור בין הפסוק שלנו: "תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב" ובין הפסוק בפרשת וילך, דברים לא כא: "כי לא תשכח מפי זרעו". מה יגרום לך שהתורה לא תשכח? פתיחתה לכל קהילת יעקב, לכל בית ישראל – "היזהרו בני עניים שמהם תצא תורה" – ולא הגבלתה לאליטה של 'תלמידי משה'. זאת ועוד, הפתיחות שתשמר את התורה ותוודא שלא תשכח, חוצה את גבולות האומה הישראלית אל הגרים המסתפחים לקהילת יעקב: "ליעקב ולכל הנקהלים עליו". הערובה לכך שלא תשתכח תורה מישראל היא פתיחתה הן כלפי פנים, לכל ישראל, והן כלפי חוץ למי מאומות העולם שירצה להצטרף לקהילת יעקב/ישראל.

³² אני אחראי לכך שכל החובות יוחזרו במלואן.

³³ עם סגירת הגיליון קפצה ובאה לנגדנו דרשה זו ממנה אפשר להתרשם שמה מציע שהתורה תתקיים ע"י קבוצה של אנשים נבחרים. וזה לכאורה כנגד הגישה האנטי-אליטיסטית שהדגשנו לעיל מספר פעמים. האם בסוף התורה, בסוף דרכו של משה הוא משנה את דעתו? האם משל זה איננו אלא לפייס את הקב"ה ונאמר בשעת הכעס ולא באמת לך התכוון משה? ראו בדף **ויחל משה** בפרשת כי תשא, שם הצענו שמה מנסה כאן כביכול את הקב"ה. "ויחל משה את פני ה' אלוהיו" עומד כנגד "אני ה' אלוהיכם". העמדת כל קיום התורה ועם ישראל על יחידי סגולה וחבורת אליטה מצומצמת שרק עליה תחול אלוהותו של הקב"ה – "אלוהיו" ולא "אלוהיכם" – היא תמצית "ויחל משה" באמת. משה כביכול דוחק את הקב"ה לפינה עד שהוא נאלץ לחזור ולומר: "אני ה' אלוהיכם" - של עם ישראל כולו, לטוב ולמוטב, ולא של חבורה אליטיסטית נבדלת. ראו דברינו שם.